

ГУСЕРЛЕВІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ ОСЯЯННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИКЛАДІ

А. Богачов, А. Вахтель, В. Кебуладзе (модератор), В. Терлецький

У цьому числі «Філософської думки» ми знайомимо Вас із матеріалами чергового семінару «Лабораторії наукового перекладу», який був присвячений обговоренню українського перекладу твору Е. Гусерля «Картезіанські медитації». Семінар відбувся 13 червня 2019 року в бібліотеці Гете-Інституту в Києві за підтримки Українського феноменологічного товариства, Гете-Інституту та видавництва «Темпора». Текст українського перекладу представив перекладач цього твору Андрій Вахтель. Експертами були Андрій Богачов і Віталій Терлецький. Модерував семінар Вахтанг Кебуладзе.

Андрій Вахтель: Твір Едмунда Гусерля «Картезіанські медитації» ґрунтується на публічних лекціях, які він прочитав німецькою 23 і 25 лютого 1929 року в Парижі, а в першій половині березня 1929 року — в Страсбурзі. Символічно, що в Парижі Гусерль виступав у амфітеатрі Декарта в Сорбоні. Успіх, який мали лекції серед французької публіки, надихнув його перетворити їхній текст, що мав назву «Вступ до трансцендентальної феноменології», на книжку, яку він назвав «Картезіанські медитації. Вступ до феноменології». Разом із німецьким текстом автор вирішив видати французький переклад.

Робота над текстом книги, кінцевий обсяг якої перевищував обсяг доповідей майже в чотири рази, розпочалася 15 березня і закінчилася 16 травня, з перервою на 9 днів між 6 і 15 квітня. Тобто загалом це тривало трохи менш як два місяці. Це свідчить про те, що Гусерль дуже поспішав, працюючи над текстом. На одному з попередніх семінарів «Лабораторії наукового перекладу», розглядаючи переклад Гусерлевих «Ідей I», що його робить Вахтанг Кебуладзе, ми вже мали справу із текстом Гусерля, написаним у такому темпі й бачили, що результатом такої квапливої роботи стає дуже складний і стилістично неоковирний текст. Більшу частину такого тексту можна схарактеризувати як стенограму думок, це стиль рвучкого фіксування феноменологічних осянь.

Цей текст має, на мій погляд, такі головні вади:

1. Текст перенавантажений складнопідрядними реченнями, які завадять сприйняттю головної думки.

2. У ньому чимала кількість уривчастих формулювань, які зазвичай імпліцитно містять посилання на інші феноменологічні дослідження Гусерля.

Як на мене, головним завданням перекладача такого твору є стилістичне покращення тексту і позбавлення його надмірної, навіть невиправданої складності. Я вважаю, що робота над перекладом такого тексту передбачає щонайменше чотири аспекти:

- По-перше, робота над структурою речень. Слід перефразувати, спрощувати й розділяти складні речення (тобто загалом ідеться про збільшення кількості доречних розділових знаків у тексті), а також, де можливо, прибрати зайві тавтології та додавати нові допоміжні слова.

- По-друге, робота над примітками й виносками, які коментуватимуть головні двозначності Гусерлевого слововжитку. Гусерлеві тексти рясніють такими двозначностями, і ця проблема поширюється навіть на застосування феноменологічних термінів.

- По-третє, робота над послідовним використанням термінології не лише в межах однієї книги, а й у межах перекладів всієї Гусерлевої спадщини. Переклад головних термінів я намагався узгоджувати із текстом перекладу «Ідей I», яким зараз займається Вахтанг Кебуладзе.

- По-четверте, робота з іншими перекладами твору. Я працював і порівнював свій переклад із трьома перекладами «Картезіанських медитацій», а саме перекладом англійською Доріона Кернса, французькою Габрієля Пайфера та Еманюеля Левінаса і російською Віктора Молчанова.

Усі ці перекладацькі підходи (які на перший погляд можуть здатися доволі тривіальними, що аж ніяк не скасовує їхню важливість) застосовані у представленому чорновому перекладі «Картезіанських медитацій». Сенс мого перекладацького підходу полягає, отже, в тому, аби, не зважаючи на складність оригіналу, створити якнайбільш зрозумілий текст сучасною українською мовою для сучасного українського читача.

Андрій Богачов: Насамперед хотів би висловити своє схвальне ставлення до концепції перекладу «Картезіанських медитацій», яку ми щойно почули і яку, на мій погляд, у цілому дотримано в частинах перекладу, наданих експертам. Думаю, не помилюся, коли назву основний зміст концепції наслідком наших розмов із Вахтангом Кебуладзе та Андрієм Вахтелем про те, як слід перекладати феноменологічні твори, зокрема твори Едмунда Гусерля і Мартина Гайдегера.

Цікаво дізнатися, що Андрій Вахтель знайшов спільні риси цієї концепції з підходом Доріона Кернса — американського учня Едмунда Гусерля — до перекладу «Картезіанських медитацій» (1960), а також, можливо, з тим, що той виклав у книжці «Guide for Translating Husserl» (1973). Було цікаво почути і про застосування в українському перекладі підходу Віктора Молчанова, автора російського перекладу «Картезіанських медитацій» (2001). Те, як Андрій Вахтель використовує ці підходи, загалом збігається з моїми уявленнями про те, як варто їх використовувати в перекладі згаданого тексту Гусерля.

З огляду на реалізовану концепцію українського перекладу «Картезіанських медитацій», а також продемонстроване Андрієм Вахтелем добре знання

німецької мови, інших перекладів «Картезіанських медитацій» та багатьох особливостей феноменологічної теорії Гусерля, може впевнено сказати, що український читач філософської літератури незабаром дістане надійний переклад «Картезіанських медитацій», що допомагатиме розуміти ідеї одного з найвидатніших філософів ХХ століття.

Віталій Терлецький: Переклад українською мовою твору Е. Гусерля «Картезіанські медитації», який належить до центральних текстів трансцендентальної феноменології, без перебільшення є серйозною подією у вітчизняному інтелектуальному просторі. Адже, дякуючи появі саме цього твору, феноменологічна філософія перестала бути справою вузького кола учнів і слухачів, котрі гуртувалися довкола певних феноменологів, і здобула поширення на континенті, передусім у Франції.

Написаний у специфічному жанрі медитацій, цей текст виявляється доволі складним і для читачів щодо його розуміння, і для дослідників у разі реконструкції ходу думки, і, звісно, для перекладачів у відтворенні його іншими мовами. Передусім це пов'язане із своєрідною термінологією, властивою засновникові феноменології. Не перебуваючи в контексті цієї традиції, не знаючи багатьох семантичних нюансів і відтінків як феноменології, так і трансценденталізму загалом, навряд чи можливо виконати на належному рівні переклад цього твору. Іншою, мабуть, ще більшою трудністю, з якою стикається кожен читач оригіналу, виявляється розгортання авторської думки та аргументації у вигляді довжелезних, а втім природних для німецької мови, речень і конструкцій. Такий стиль мислення і письма був цілком властивий Е. Гусерлю як синтетично-медитативному мислителю, а звертання до «мотивів» «Медитацій» Декарта тільки підсилило таку характерну особливість. Зрештою, наявність у вокабулярі Е. Гусерля низки понять, які в мовному аспекті є активними дієприкметниками, значною мірою ускладнюють роботу українського перекладача.

Попри всі такі непрости утруднення є підстави стверджувати, що перекладач впорався з ними, знайшовши вдалі розв'язки і для відтворення українською мовою понять і термінів, і для уникнення в українському тексті синтаксичних пасток оригіналу. Звісно, не можна сказати, що український переклад «Картезіанських медитацій» читатимуть з утіхою й одним подихом. А проте точно можна твердити, що перекладач доклав чимало зусиль, аби переклад став зрозумілим і водночас залишався науковим перекладом, а не довільним переспівом.

І все ж у запропонованих для обговорення фрагментах трапляються окремі поняття і перекладацькі рішення, які, на наш погляд, варті того, щоб їх іще раз переосмислити й, можливо, піддати ревізії.

Насамперед це стосується розчленування довгих речень оригіналу і, відповідно, зміни пунктуації. Є сенс переглянути стратегію такого препарування, бо в деяких випадках вона не дуже вдала. Наприклад, передостаннє

речення § 2 («Цей шлях... Картезіанських Медитацій»): в оригіналі воно одне, а в перекладі вже два речення; хоча перше виявляється надто коротким; зрештою, оригінальне речення не таке вже довге, але, якщо вдумливо зосередитися на ньому, воно постає певною цілістю.

Вартує на увагу правопис великої літери. Часто-густо вжиток великої літери в перекладі суперечить чинному правопису. Наприклад, у згаданому реченні § 2 трапляється вислів «Картезіанські Медитації», який означає, власне, філософування самого Гусерля (не цей його твір!) у дусі «Медитацій» Декарта. Утім, правопис великих літер все одно видається проблематичним. Сюди ж належить і такий момент, як виділення в тексті. На жаль, те, що в оригіналі вирізнено *r o z r y d k o y u*, ніяк не відображено в перекладі (наприклад, § 22). Вочевидь, це потрібно якось виправити.

Нарешті, кілька міркувань щодо окремих понять. Німецьке *die Habe*, звісно, можна перекладати як «володіння», але варіант «обіймання» видається ліпшим через те, що він зберігає зв'язок із дієсловом «мати» (*haben*). Запропонований відповідник для *die Gemütssphäre* як «сфера афектів» виявляється дещо проблематичним у зв'язку зі значенням слова «афект» в українській мові («Стан дуже великого, але короткочасного нервового збудження»). Мабуть, влучніше було б ужити «сфера емоцій»/«емоційна сфера», якщо для *das Gemüt* не береться до розгляду «душа»/«душевний». Один із термінів техніки трансценденталізму *der Leitfaden* перекладено як «путівник» (див. заголовок § 21), що здається дуже дивним. Починаючи з Канта (*KrV A66/B91*, КЧР 84), це слово набуло філософського вжитку в рамках принаймні трансценденталізму, тож і перекладати його варто з огляду на цю традицію як «дороговказ» або «провідна нитка».

Певна річ, усе зауважене нітрохи не применшує високий рівень виконано-го перекладу, а має на меті лише посприяти його невеличкому поліпшенню.

Учасники:

А. БОГАЧОВ — <https://orcid.org/0000-0003-4603-4065>

доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, співголова Українського феноменологічного товариства.

А. ВАХТЕЛЬ — <http://orcid.org/0000-0001-7177-2743>

кандидат філософських наук, перекладач.

В. КЕБУЛАДЗЕ (модератор) — <https://orcid.org/0000-0002-7976-3961>

доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

В. ТЕРЛЕЦЬКИЙ — <https://orcid.org/0000-0003-3212-043X>

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу історії філософії України, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.